

Nematerialna kulturna dediščina

Gostoljubnost
Šege in navade
Prireditve

Gostoljubnost I.

Dobrodošlica

- nudenje prenočišča – strehe nad glavo
- oskrba s hrano in pijačo
- zelo širok razpon: spontano zavedanje lastne kulture, »bogastva«, s katerim poskušamo presenetiti, obogatiti gosta – vse do lažne servilnosti
- sprejem s kruhom in soljo (preneseno iz Rusije)
- državni protokol

Gostoljubnost II.

Pozdrav

- kdaj, kje, koga
- pravila zapisana v bontonu
- spreminjanje in prilagajanje

Gostilna

- poimenovanje, oprema.....

Šege in navade

- Sestavni del življenja.
- Pogosto se spreminjajo, dopolnjujejo, spreminja se njihov pomen.
- »Hvaležna« tema za turistične prireditve, a je potrebna velika pozornost, kritičnost in strokovno načrtovanje. Razne prestavitve, adaptacije in režirani nastopi – »resnična podoba« preteklosti.
- Šege in navade nastajajo tudi dandanes in bodo zanimive v prihodnosti.
- Razumevanje vloge dediščine šeg in navad v sodobnem svetu.

Skupine šeg in navad

- **kontinuiteta šeg in navad** – današnja pojavnost, oblika, vsebina, pomen so le ena od številnih razvojnih oblik, inačica v njihovem stoletnem življenju. Njihov obstoj ni bil prekinjen in nismo jih umetno oživili. Te šege in navade imajo svoje osnove in izhodišča v bogati dediščini. Današnja oblika je neke vrste razvojno nadaljevanje.
- **interpretacija dediščine** – predstave, prireditve ali njihovi deli predstavljajo šege in navade. Zelo problematično, polno kiča in folklorizma.
- »**živi muzej**« - strokovno predstavljene šege in navade, kot v kakšni igri ali zgodovinskem filmu igrajo igralci motive in vsebine preteklosti
- **šege in navade, ki nastajajo danes** – sodobne oblike zabave, srečanja; pomembne bodo v prihodnosti

Božič I.

- predstavlja vez s predkrščanskimi šegami in običaji
- krščanski praznik, v 4. st. določen za dan Kristusovega rojstva
- v prihajajočem letu obraniti se vsega zla in nevarnosti
- priprava je adventni čas, ki se začne z Martinovim
- adventno okrasje – venčki – simbol večnosti in popolnosti (boga)
- stari poganski obred praznovanja Saturnalij (14. – 24. 12.), ko naj bi se rodil Svarožič
- tipičen družinski praznik
- že nekaj dni prej poteka krašenje doma, peka peciva, drevesca, postavljanje jaslic...

Božič II.

- drevo kot drevo življenja sega v predkrščansko dobo, okrašeno drevo se v Evropi pojavi šele v 18. st.
- jaslice – šele od 17. st dalje (na podeželju 20. st.); ena od oblik ustvarjalnosti
- tak obred so tudi polnočnice
- na božič se ni hodilo na obiske, družina se je zbrala na domačem kosilu
- veliko poganskih elementov: omelo pomeni nesmrtnost (Kelti), plamen sveč na adventnem vencu očiščenje, angeli varujejo pred zlim...
- navada obdarovanja izvira iz rimskih časov
- božično drevo – šele v 20. st., p prej so domove krasili s svežim zelenjem, jabolki, orehi, slamo...; sveže posejano žito. Zelenje predstavlja simbol prebujanja novega življenja

Štefanovo

- dan po Božiču
- svetnik, ki »skrbi« za živali, predvsem konje
- predhodnik je slovanski bog čred in živine Veles oz. Volos
- različne oblike praznovanja: žegnanje konj, prinašanje živalskih figuric v cerkev
- na konjih prijezdijo do cerkve, kjer jih blagoslovi duhovnik
- v naši okolici: Mozirje, Teharje, Gomilsko
- podobni svetniki še Martin, Jurij, Anton, Lenart, Vid

Pust

- »Slovenija je Evropa v malem« pravi Niko Kuret
- zelo star običaj preganjanja zime
- veliko sprememb in prilagajanj skozi zgodovino
- predkrščanski običaj, ki so ga prevzeli Rimljani in so se ob nekaterih praznovanjih šemili
- v renesansi prenesli pust v čas pred 40-dnevnim postom
- danes predvsem zabava, ki se v germanskih deželah začne 11. 11. ob 11.11 uri, zabave se vrstijo do pustnega torca, oz. pepelnične srede
- v času pusta so organizirani plesne prireditve, sprevodi in karnevali
- v SLO so se izoblikovale različni pustni liki: kurenti, lavfarji (Cerkno, Kostanjevica), škoromati (Brkini), pustovi (Drežnica), mačkare
- na Goričkem poznajo Borovo gostüvanje – če se od prejšnjega posta v vasi nihče ne poroči, poročijo najbolj godnega z borom v gozdu

Cvetna nedelja

- zunanja podoba: veliko zelenja, cvetja, lesa
- spomin na Kristusov prihod v Jeruzalem
- verjetno korenine v predkrščanstvu, ko so ljudje verjeli v moč »svetih« mladih rastlin
- pospeševanje plodnosti, odganjanje zlih duhov, varovanje pred strelo in drugimi nezgodami
- butare (nekoč kombinacija kruha ali peciva in zelenja)
- druga imena: prajtelj, presnec, potica, pegelj, beganca, pušelj, žegen, vivnik...
- zelo pisana in bogata dediščina
- Ljubno ob Savinji –potice – posebnost, ker so figuralne, a narejene iz naravnih materialov

Velika noč

- največji krščanski praznik
- velikonočni teden
- pomen vode, ognja, hrane, iger
- korenine v predkrščanskem verovanju, ko so ljudje z različnimi dejanji poskušali pregnati ali uničiti zle sile in na nek način spodbuditi rodovitnost in rast
- ponekod : vuzem, vezom, vüzem... (verjetno iz: vzeti)
- s krščanstvom jedi (žegenj) dobijo nov pomen (hren, rdeča jajca)
- tradicionalna jed je potica (kruh, pogača) – že drugič v letu (za božičem) – velik pomen
- velika dediščina pobarvanih in poslikanih jajc
- številne igre z jajci
- velikonočni ponedeljek je bil dan za zabavo, ples...

Jurjevo

- v ljudskem koledarju predstavlja začetek pomladi (23. april)
- stare pastirske šege ob ponovnem začetku paše
- danes popolnoma drug značaj
- danes v vseh mestih, ki so povezana s sv. Jurijem
- pogosto le »igra«, posnemanje..., ki nima zveze s prastarim običajem

Maj

- ohranjena navada krašenja z mladim zelenjem
- mlaj – zunanje znamenje dogajanja
- mlaj postavljajo tudi na Jurjevo, ob lepi nedelji
- danes obeležuje predvsem praznik dela
- majska praznovanja povezana predvsem z delovanjem različnih fantovskih združenj, fantovščin: sprejemi v fantovsko družbo
- pomembna fantovska praznika: Florjanovo (4. maj) in sv. Urban (25. maj, ko cveti vinska trta)

Kresovanje

- 24. 06., na dan Janeza Krstnika, v ljudskem izročilu je to poletni sončni obrat
- najkrajša noč in najdaljši dan sta vplivala na št. verovanja, šege...
- staroslovanski obred, ko je bogu sonca Svarogu začela pojemati energija in so mu zato v pomoč zakurili kresove (Svarožič, ki se rodi na Božič postane Svarog in nato se začne njegova pot k umiranju in ponovnemu rojstvu...).
- na kresno noč naj bi bilo moč vedeževati, najti zaklad ali slišati govoriti živali (s praprotnim semenom v čevlju)
- okoli kresnega ognja so nekoč plesali, ga preskakovali ali po vodi spuščali razne goreče predmete
- kres zakurijo tudi na predvečer 01. maja, delavskega praznika
- to kresovanje poteka v spomin na čase turških vpadov, ko so se tako obveščali o prihajajoči nevarnosti

Godovi in godovanja

- praznik povsod po Evropi
- osebni praznik, ponavadi na dan svetnika ali božanstva, po katerem smo dobili ime
- imena so lahko tudi nesvetniška, korenine lahko segajo v antiko
- tradicija imen mnogo daljša od priimkov
- okoli 400 slovanskih imen, ki so prevladovala do 15. st
- godovanje izrazit osebni sli družinski praznik

Trgatev

- povezano delo in ritual, delo in družabnost
- zunanji znak je klopotec
- delo v vinogradu in dopolnjeno z različnimi družabnostmi
- s tem povezane razne prireditve na prostem (npr. trgatev 400 letne trte v Mb), v gostilnah..., dopolnjene z glasbo in plesom
- stara igra: strop nad plesiščem so okrasili s trto in grozdi, plešoče pare so nadzorovali »stražniki«. plesalca, ki se je hotel izkazati s pogumom ali spretnostjo in za plesalko ukrasti grozd, so zaprli v kletko in za izpustitev sta se morala odkupiti.

Romanje

- obiskovanje romarskih krajev in cerkva še vedno zelo priljubljeno
- včasih hodili peš
- tudi način spoznavanja novih krajev, navad in načina življenja
- najstarejše romarske cerkve: otok Barbani pri Gradežu, Gospa Sveta na koroškem, Svete gore na Bizeljskem, Višarje (17. st.), od srede 19. st. Brezje

- kot zanimivost: pot v Santiago v Kompsteli (700 km, 40 dni)

Martinovanje I.

- verjetno praznovanje, ki je ohranilo največ vezi z originalnim praznovanjem oz. dediščino
- močno povezano s tem, kar so ljudje čez leto ustvarili, pridelali, zredili...
- pravijo mu tudi jesenski pust (sledi mu adventni post); šmarčica
- zahvala za vse, da je bilo leto plodno in radodarno
- sv. Martin naj bi zamenjal neko keltsko božanstvo, bil je zdravilec, iz vode je delal vino, ko so ga želeli razglasiti za škofa, se je skril med gosi, le-te pa so ga z gaganjem izdale

Martinovanje II.

- nekoč veliko bolj široka paleta praznovanj: dan, ko so ljudje poravnali najemnine, dajatve, dolgove... tudi pastirski praznik
- praznovanje z zahvalno pojedino (pečena gos – morala umreti, ker je izdala Martina, mlinci in rdeče zelje)
- danes se vse vrti okoli »tipične« pojedine: gos, mlinci, rdeče zelje, vino
- verjetno je bila gos ena od daritvenih živali v poganskih obredih, s prsno kostjo pa so napovedovali vreme- 11. 11., tudi začetek pustnega časa
- ponekod so nekaj hrane in pijače pustili na mizi za duše v vicah
- v SLO 121 cerkva sv. Martina

Miklavž, Božiček in dedek Mraz

- Miklavževanje sega v predkrščanski čas in pomeni nasledek divjih obhodov našemljencev v zimskem času (parkeljni – hudiči včasih veliko bolj poznani)
 - ponekod Miklavža še v 19. st. niso poznali
 - zavetnik mornarjev, čolnarjev, brodarjev, tudi drvarjev in žagarjev
 - številni sejmi
-
- Božič - krščanski praznik, v 4. st. določen za dan Kristusovega rojstva
 - stari poganski obred praznovanja Saturnalij (14. – 24. 12.), ko naj bi se rodil Svarožič

Miklavž, Božiček in dedek Mraz

- predvsem družinski praznik
- že nekaj dni prej poteka krašenje doma, peka peciva, drevesca, postavljanje jasic...
- tak obred so tudi polnočnice
- na božič se ni hodilo na obiske, družina se je zbrala na domačem kosil
- veliko poganskih elementov: omelo pomeni nesmrtnost (Kelti), plamen sveč na adventnem vencu očiščenje, angeli varujejo pred zlim...
- navada obdarovanja izvira iz rimskih časov

- dedek Mraz je pojav socializma

Prireditve

- prvo je potrebna strokovna presoja
- natančno izdelan koncept prireditve
- strateško načrtovanje z izdelanimi modeli

4 skupine turističnih prireditev

- prireditve, ki so nadaljevanje dediščine v sedanji čas. Sem spadajo tudi nekatere šege in navade, ki imajo širši družbeni in javni pomen. Npr. pustni pohodi, kramarski sejmi, veselice, procesije...
- prireditve, ki so plod našega sodobnega razmišljanja in nimajo povezave z dediščino. Npr. ognjemeti, parade, sprevodi...
- prireditve, ki so interpretacija dediščine. Če temeljijo na strokovnih podlagah, jim lahko rečemo »živi« muzej ali gledališče zgodovine. Npr. nastopi folklornih skupin, prikazi kmečkih del, oglarske kope...
- prireditve, kjer je dediščina sekundarni element, uporabljen na umeten, režijski način, kot del neke dramaturgije. Npr. kmečka ohcet v Ljubljani.

Prireditve I.

Veselica

- posebna oblika javne zabave, kjer se zberejo ljudje veselega lica
- najstarejše povezane s krajevnimi praznovanji

Kmečka ohcet

- izvedena v avtentičnem okolju
- posebno pozornost vsem »elementom«: okolje, rekviziti, obleke, govori...

Parada

- sodobne prireditve, po sistemu reda in preglednosti
- pomembno: pravilen način prikazovanja dediščine, dekoracija prostora...

Priveditve II.

Kmečki praznik

- prikazovanje posameznih del, ki mora biti resnična replik
- ne norčevanje oz. prepletanje različnih elementov, ne tekmovalni značaj
- avtohtono okolje
- spremljajoče razstave – s primernimi komentarji in pojasnili
- tipična hrana in pijača
- različna imena: Hmeljarki likof, Dan koscev...

Turistične prireditve

- Razpete med doživljanjem kakovostnega ustvarjanja, žlahtno atraktivnostjo in zabavo ter veseličarstvom.
- Izogibati se nekritičnemu vnašanju dediščine v prireditve zgolj z namenom na cenen in hiter način ugajati turistični industriji. Npr. nastopi kurentov po raznih prireditvah in krajih.

Likof ☺

- pogostitev ob končanem, uspešno opravljenem delu: košnja, žetev, zidava hiše
- tudi ob uspešno sklenjeni kupčiji so nazdravili z žgano pijačo
- gospodinje pripravile obilo dobre hrane, podobno svatbam
- navada skupaj z večjimi skupnimi deli izumira
- zunanja obeležja likofa: npr. smrečica na vrhu ostrešja
- premikovec – zadnji kozarec, ki ga spijejo pri neki hiši, potem se premaknejo naprej...